

ВІДЗИВ

**офіційного опонента про дисертацію Оніки
Ярослави Вікторівни "Речові права на земельні
ділянки лісогосподарського призначення: цивільно-
правовий аспект", подану на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності
12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне
право; міжнародне приватне право**

Протягом останніх років проблематика речових прав була предметом наукових досліджень багатьох науковців, але питання про речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення у вітчизняній цивілістиці майже не досліджувались. Хоча нагальна потреба у такому дослідженні існує, зважаючи на особливості правового регулювання відповідних суспільних відносин і важливість зазначених природних об'єктів.

Враховуючи вищезазначене, актуальність теми дисертаційного дослідження Я.В. Оніки не викликає сумнівів.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до комплексної цільової програми № 0186.0.070867 «Правові проблеми здійснення майнових і особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки», головних напрямів фундаментальних досліджень юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (рішення вченої ради юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Про Концепцію розвитку юридичного факультету на 2010–2013 навчальні роки» від 27 грудня 2010 р., протокол № 6).

Метою дисертаційного дослідження є виявлення особливостей правового регулювання речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення з урахуванням цивільно-правового аспекту для створення теоретичного підґрунтя удосконалення положень інших галузей права, які регулюють майнові відносини щодо вказаних об'єктів.

На підставі вивчення змісту дисертації можна дійти висновку, що автор досяг цієї мети. У роботі: визначено цивільно-правову складову норм щодо речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення та ліси у системі права України; з'ясовано визначальні ознаки земельних ділянок лісогосподарського призначення, лісу та лісової рослинності як об'єктів цивільних прав та встановлено їх місце серед таких об'єктів; охарактеризовано право власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення; досліджено обмежені речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення та ін.

Ефективність наукового пошуку дисертанта була зумовлена в цілому вірним визначенням об'єкта, предмета, стратегії і тактики дослідження, що, у свою чергу, дозволило викласти його результати у вигляді логічно структурованого тексту дисертації, яка складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (229 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 186 сторінок, з яких: 158 – основний текст; 28 – список використаних джерел.

У першому розділі "Правова характеристика земельних ділянок лісогосподарського призначення за законодавством України": з'ясовується "цивільно-правова складова" нормативно-правових актів, що "регулюють речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення"; дається характеристика земельної ділянки лісогосподарського призначення, лісу та лісової рослинності як об'єктів речових прав; визначається поняття агролісової рослинності як виду лісової рослинності та її "правовий статус" за чинним законодавством України.

У другому розділі "Право власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення та їх складові частини (на прикладі агролісової рослинності)": аналізуються питання, пов'язані з правом власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення; дається характеристика агролісової рослинності як об'єкта права власності;

визначається "правовий статус" земельних ділянок, на яких розташовані агроліси.

Третій розділ "Обмежені речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення" присвячено дослідженню питань про право постійного користування земельними ділянками лісогосподарського призначення та лісові сервітути.

Викладення результатів дослідження у такій послідовності в цілому дозволяє авторові чітко окреслити коло питань, що розглядаються, представити основні позиції науковців з проблем, що вивчаються, сформулювати положення, які відображають авторське бачення зазначеної проблематики.

Дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення. Основним результатом наукового дослідження властива новизна.

З багатьма висновками автора можна погодитись. Так, дисертант вірно стверджує, що ліс як природний комплекс не є об'єктом речового права, оскільки не має таких ознак речі, як дискретність та оборотоздатність. Об'єктом цивільних прав є саме земельна лісова ділянка. Крім того, вірними є й такі висновки: за своєю правовою природою земельна лісова ділянка є складною річчю (лісова рідливість є складовою частиною земельної лісової ділянки і тому не може бути окремим об'єктом цивільно-правових правочинів); перехід права власності на земельну лісову ділянку, вкриту лісовою рослинністю, означає одночасно перехід права на лісову рослинність як складову частину земельної ділянки, відповідно до правила «*Superficies solo cedit*» – те, що на поверхні, слідує (юридичній долі) землі.

Також можна погодитись з висновком автора, що зміст лісового сервітуту пов'язаний з лісовими ресурсами і корисними властивостями лісу. Через це, наприклад, прохід через чужу земельну лісову ділянку не можна вважати лісовим сервітутом, оскільки його зміст складає лише користування земельною ділянкою, територією, без залучення лісу як природного

комплексу. До такого сервітуту, незважаючи на те, що він буде встановлений щодо лісової ділянки, не повинні застосовуватись норми ст. 23 ЛК України, а лише положення про сервітuti Цивільного та Земельного кодексів України (с. 147 дисертації).

Крім того, слушним є зауваження автора, що у ст. 23 ЛК України дається визначення лісового сервітуту без зазначення його належності до особистих або речових сервітутів. Але вказівка законодавця на те, що власник або користувач лісової ділянки, обтяженої сервітutom, залишає за собою володіння і користування ділянкою, дає підстави вважати лісовий сервітут у розумінні ЛК України речовим сервітutom. Разом з тим, зміст лісового сервітуту можуть складати правомочності з використання лісових ресурсів, які мають особистий характер, тому доцільно закріпити у ст. 23 ЛК України можливість встановлення сервітутів за певною особою – особистих лісових сервітутів (с. 158 дисертації).

Дисертація виконана на належному теоретичному рівні. Разом з цим, вона має чітку практичну спрямованість, оскільки містить конкретні пропозиції з удосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин. Так, автор пропонує: доповнити ст. 24 ЛК України частиною 3 такого змісту: «Користувачі земельної ділянки лісогосподарського призначення на умовах постійного чи довгострокового тимчасового користування у разі втрати володіння земельною ділянкою мають право витребувати її від особи, яка незаконно володіє нею, у тому числі від добросовісного набувача. У цьому разі до умов та порядку такого витребування земельної лісової ділянки від добросовісного набувача застосовується ст. 387 Цивільного кодексу України»; ч. 1 ст. 9 ЛК України викласти в такій редакції: «У комунальній власності перебувають ліси, що належать територіальним громадам і перебувають у межах населених пунктів»; закріпити у ст. 23 ЛК України можливість встановлення сервітутів за певною особою – особистих лісових сервітутів тощо.

Грунтовність теоретичних висновків автора великою мірою зумовлена вивченням великої кількості нормативних правових і спеціальних наукових літературних джерел (як вітчизняних, так і зарубіжних).

Автор аналізує не лише норми чинного законодавства України, а й положення нормативно-правових актів інших країн: Австрії, Німеччини, Російської Федерації, Чехії, Естонії та ін.

До позитивних характеристик роботи можна віднести і вивчення матеріалів судової практики, і використання певних статистичних даних. Так, наприклад, на с. 114 дисертації автор наводить відомості щодо фактичного стану правового закріплення земель агролісогосподарського призначення державної та комунальної власності (які становлять більшість таких земель) за землекористувачами. Зокрема, зазначається, що "станом на 2006 рік понад 0,4 млн. гектарів полезахисних лісових смуг, які сприяють збереженню та підвищенню родючості близько 13 млн. гектарів ріллі, не були закріплені за землекористувачами. А станом на 2010 рік лише на 30 % (2,25 млн. га) земель лісогосподарського призначення, що перебували в управлінні Державного агентства лісових ресурсів України, були одержані державні акти на право постійного користування земельними ділянками". Хоча тут варто зауважити, що відомості станом на 2015 рік автор чомусь не наводить.

Дисертація написана літературною українською мовою з дотриманням вимог щодо наукової стилістики.

Оцінюючи науковий доробок автора в цілому позитивно, необхідно зазначити, що окремі положення дисертації носять дискусійний характер або потребують додаткової аргументації:

1) У пункті першому наукової новизни автор стверджує, що земельна лісова ділянка є складною річчю, а лісова рослинність є невід'ємною природною складовою такої ділянки, а не її приналежністю, тому не може бути самостійним об'єктом цивільно-правових правочинів, а у п. 7 наукової новизни автор зазначає, що ним було проведено "теоретичне узагальнення особливостей закріплення правового статусу лісової рослинності як об'єкта

речових прав, зокрема, проведено аналіз співвідношення режиму речових прав на лісову рослинність агролісомеліоративного призначення та на земельні ділянки агролісогосподарського призначення".

У зв'язку з чим потребує пояснення: якщо лісова рослинність не може бути самостійним об'єктом цивільно-правових правочинів, чому автор розглядає її як об'єкт речових прав?

2) На с. 13 дисертації автор зазначає, що "оскільки норми речового права за своєю природою є нормами цивільно-правовими, то положення ЛК України та ЗК України, які регулюють право власності і права на чужі речі на земельні ділянки лісогосподарського призначення, можна певною мірою вважати положеннями цивільного законодавства. Це пояснюється тим, що на вказані норми розповсюджується специфічний предмет і метод правового регулювання, що характеризує їх як цивільно-правові.

На нашу думку, наведені твердження, з теоретичної точки зору, є некоректними, оскільки: по-перше, відповідні положення ЛК і ЗК України, за вимогами логіки, або є, або не є положеннями цивільного законодавства (без зазначення "міри"); по-друге, предмет і метод правового регулювання не можуть "розповсюджуватись" на норми, оскільки предметом правового регулювання є певні суспільні відносини, а методом правового регулювання – специфічний спосіб, за допомогою якого здійснюється правовий вплив на зазначені відносини.

3) У своєму дослідженні дисертант часто використовує термін "правовий статус" стосовно земельних ділянок, лісової рослинності тощо. Так, на с. 48 роботи, розглядаючи питання про "правовий статус" агролісової рослинності, він зазначає, що "під правовим статусом у даному випадку необхідно розуміти юридичне закріплення агролісової рослинності і регулювання відносин, що виникають щодо неї, в суспільстві. Тобто, простіше кажучи, необхідно встановити позицію чинного законодавства щодо регулювання відносин, які стосуються використання агролісової рослинності. Основами ж правового статусу слід вважати найважливіші,

керівні положення, закріплені чинним законодавством щодо агролісової рослинності".

На нашу думку, щодо зазначених об'єктів більш вірним буде використання терміну "правовий режим", а не "правовий статус", оскільки останній, згідно з теорією права, характеризує суб'єкта права (правовідносин), а не об'єкти прав (правовідносин).

4) Автору не завжди вдається дотриматись виваженого балансу при висвітленні цивілістичних і не цивілістичних аспектів теми дисертаційного дослідження. Так, наприклад, у підрозділі 1.3 "Поняття агролісової рослинності як виду лісової рослинності та її правовий статус за чинним законодавством України" дисертант зупиняється на аналізі питань, які, безумовно, є цікавими та важливими з позицій "лісового права", але, на жаль, не є такими ж цікавими для цивілістики.

5) Дисертант не досліджує історичні аспекти становлення та розвитку речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення, а лише фрагментарно торкається цього питання в різних частинах роботи (наприклад, висвітлює окремі положення римського приватного права, зазначає, що першим в історії нашої країни нормативно-правовим актом, що був прийнятий національним урядом і стосувався лише українських лісів, став "Закон про ліси в Українській Народній Республіці" 1919 р.). З одного боку, нічого поганого в цьому немає, оскільки автор не задекларував розгляд відповідного питання в "Змісті" дисертації, а отже, не мав цього робити, з іншого – за умови висвітлення зазначених питань окремі висновки і твердження дисертанта набули б більшого ступеня переконливості.

6) Досліджуючи питання про лісові сервітути, автор не враховує результати останніх вітчизняних цивілістичних досліджень у цій сфері – зокрема положення кандидатської дисертації Г.В. Сосніної "Правове регулювання сервітутів в Україні", захист якої відбувся 27.02.2015 р. в Одесі.

Зроблені зауваження не заважають позитивній оцінці роботи в цілому, яка є науковим дослідженням, виконаним на належному для кандидатських дисертацій теоретичному рівні.

На підставі аналізу змісту дисертаційного дослідження можна дійти висновку, що методологічно, за змістом і обсягом дисертація "Речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення: цивільно-правовий аспект" відповідає науковій спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, вимогам пункту 11 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор – Оніка Ярослава Вікторівна заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації. Наукові публікації автора за темою дисертації відображають основний зміст дисертаційного дослідження.

Офіційний опонент

**доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
в.о. завідувача кафедри цивільно-правових
дисциплін Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова**

I.S. Канзафарова

